

Filozofické aspekty vojenské kázně

Kázeň je objektivní determinantou společenského života. Prostupuje všemi póry společenských vztahů, je nevyhnutelným předpokladem existence a fungování jakékoli společensko-ekonomické formace stejně, jako konec konců života člověka.

Vyjadřuje ve své obecné podstatě objektivní nutnost respektování principů, norem a zásad chování a jednání lidí při zabezpečování individuálních, skupinových i celospolečenských potřeb ve všech oblastech života společnosti.

Společenským subjektem, který dbá nad společenskou kázní, jsou v třídní společnosti státní, mocenskopolitické instituce a organizace, řídicí orgány státu, politické strany, společenské instituce a organizace a nezanedbatelnou úlohu plní také veřejné mínění.

Systém principů, norem a zásad chování a jednání lidí v třídní společnosti, který je obsahem kázně a předpokladem společenského soužití, není neměnný, stálý, ale konkrétně historicky podmíněný, je ekonomický, politický, třídní, ideologický i mocensky determinovaný.

K historickým zásluhám klasiků marxismu-leninismu patří formulování základních teoretických a metodologických východisek pro analýzu všech společenských jevů, tedy i kázně. Klasikové marxismu dokázali, že pochopit obsah a sociální funkci kázně jako společenského jevu je možné jen na základě její ekonomické podmíněnosti a závislosti na společensko-ekonomické struktuře společnosti, třídních vztazích, charakteru státního a politického života v té či oné konkrétní historické etapě vývoje společnosti.

Kázeň je nevyhnutelnou podmínkou ekonomických vztahů, ale i vztahů politických, právních, třídních, sociálních, kulturních, ideologických, vojenských, aj.

Požadavek společenské kázně a povinnosti je fakticky tak starý, jak lidstvo samo. Kázeň a povinnost vznikají všude tam, kde přichází člověk do styku s druhými lidmi.

Člověku jako společenskému tvorů je jeho společenský život zprostředkován společenskými institucemi, které vytvářejí (v rozporné době) prostor pro plnění celospolečenských i parciálních zájmů, ale i pro jeho zájmy a potřeby. Tuto regulační funkci v třídní společnosti plní konkrétně historicky podmíněná politická organizace společnosti, jejíž nejdůležitější součástí je stát.

Z toho je zřejmé, že objektivní, materiální základ kázně vyplývá ze způsobu výroby jako určující hybné síly vývoje společnosti.

Kázeň v třídně antagonistických vztazích je kázní nadvlády a podřízenosti, disciplínou strachu, strohého administrativního. Zbavuje lidi důvěry a iniciativy. Vyvolává u nich přetvářku a neřest.

Socialistická — uvědomělá kázeň se rodí v podmínkách práce, osvobozené od vykořisťování. Tato nová kázeň prohlubuje neustále svůj socialistický charakter v závislosti na ekonomických, politických, sociálních, kulturních a ideologických podmínkách a předpokladech.

Politika socialistického státu usiluje o soulad subjektivní činnosti lidí s objektivními zákonitostmi společenského vývoje. To ovšem neznamená, že proletářská politika tím, že respektuje objektivní zá-

konitosti společenského vývoje, stanoví vědecké a reálně splnitelné cíle a určuje racionální postupy a prostředky k jejich dosažení, vede k automatickému souladu činnosti příslušníků společnosti s objektivními zákonitostmi společnosti. Proces výstavby socialismu vede ke sjednocování zájmů, kterému však brání nejrůznější nespolečenské tendence a rozpory v činnosti lidí, které jsou konkrétně historicky podmíněny: společenskou dělbu práce, rozpory mezi celospolečenskými, skupinovými a individuálními zájmy, přežitky starého myšlení a morálky, nevzdělanosti, lenosti, konzervatismem a jiným nespolečenským jednáním lidí v nejrůznějších formách.

Proto soustava politických a mocenských opatření socialistického státu směřuje ke sladování individuálních a partiálních zájmů se zájmy celospolečenskými a k omezování nespolečenských tendencí. Proti nespolečenským, protispolečenským tendencím vystupuje nejen politicko-výchovní práce strany, státu a společenských organizací (odborů, mládeže aj.), ale i státní moc jako hrozba donucení a násilí.

Akt donucení a násilí se po vybudování socialismu stává ojedinělým až po vyčerpání politických a přesvědčovacích metod státních orgánů ve prospěch zájmů pracujících, společnosti vůči jednotlivcům, kteří porušují socialistickou zákonnost a nadřazují individuální zájmy zájmům společenským.

Nutnost kázně v podmínkách socialismu neapremi z potřeb zabezpečení třídní nadvlády a noroby, ale naopak z potřeb jejího odstranění, z potřeb zabezpečení jednotné vůle při realizaci ekonomických, politických a ideologických proměn společnosti. „Je třeba jednotné vůle, je třeba, aby v každé praktické otázce postupovali všichni jednotně“, zdůraznil V. I. Lenin na III. všeruském sjezdu odborů. „Jednotná vůle nesmí zůstat frází, symbolem. Vyžadujeme, aby se to usku-

tečnilo v praxi... Dnes je naším úkolem pokusit se uvrátit tuto jednotnou vůli v průmyslu a zemědělství.“ (Lenin, V. I.: Projev na III. všeruském sjezdu odborů. In: Spisy, sv. 30, Praha 1955, s. 517). V jiné souvislosti V. I. Lenin zdůraznil: „Každý velký strojový průmysl — tj. právě materiální, výrobní zdroj a základ socialismu — vyžaduje bezpodmínečnou a nejpřísnější jednotu vůle, řídící společnou práci set, tisíců a desetitisíců lidí... Jak může být zajištěna nejpřísnější jednotka vůle? — Podřízením vůle tisíců vůli jednotlivce.“ (Lenin, V. I.: Nejbližší úkoly sovětské moci. In: Spisy, sv. 27, Praha 1955, s. 264.) V další části konkrétně rozvedl, jakou úlohu musí plnit odbory, sověty, sovětské soudy při upevňování společenské kázně. „Hysterické záchvaty nepotřebujeme. Potřebujeme vyrovnaný krok železných pluků proletariátu“, zdůraznil V. I. Lenin v citovaném díle, str. 272.

Význam společenské uvědomělé kázně vzrůstá s narůstajícími úkoly budování rozvinuté společnosti. „Je pravda“, zdůraznil L. I. Brežněv na XXV. sjezdu KSSS, „že se staráme o všestranný rozvoj osobnosti a občanských práv, ale že zároveň věnujeme náležitou pozornost také problémům upevňování společenské kázně, tomu, aby všichni občané plnili své povinnosti vůči společnosti. Neboť bez kázně a pevného společenského řádu je demokracie neuskutečnitelná.“ (XXV. sjezd KSSS. Dokumenty a materiály. Praha 1976, s. 77.)

Socialistická kázeň je konkrétně historicky, ekonomicky podmíněným, politickým třídním vztahem, je nevyhnutelným předpokladem: fungování socialistického výrobního způsobu, neustálého rozvoje socialistické demokracie a socialistických vztahů, řízení socialistické společnosti i zabezpečení obranyschopnosti socialistických států a celého socialistického společenství. Konkrétně historické, ekonomické, mocensko-politické a třídní determinanty se promítají ve specifické podobě do kázně v socialistické armádě.

Podstata vojenské kázně v socialistické armádě

Budování a obrana socialismu jsou od sebe neoddelitelně a dialekticky spjaté. Bez spolehlivé obrany socialistické vlasti a socialistického společenství není možné úspěšně budovat socialismus. Bez všestranného rozvoje socialistické ekonomiky a rozvoje ostatních oblastí není možné zabezpečit obranu socialismu. Poznání těchto objektivních souvislostí je klíčovým východiskem politiky komunistických

a dělnických stran a určuje také místo a úlohu kázně ČSLA v životě našeho socialistického státu.

Pro ozbrojené síly je objektivně nevyhnutelné neustálé upevňování vojenské kázně jako základního předpokladu neustálého zvyšování všestranné bojové pohotovosti a připravenosti. Tento požadavek se promítá i do vojenské přípravy, řádů, rozkazů a směrnic.

Předpokladem fungování jakékoliv instituce, a platí to ve výrazné podobě pro armádu, je kázeň. Pevná vojenská kázeň je jednou ze základních podmínek fungování vojenského organismu.

Domínace společenského před osobním vystupuje v armádě ve výraznější podobě než v občanském životě. Má ve vztahu k vojenské službě podobu imperativního příkazu, který vyjadřuje zájem společnosti na tom, aby byl každý občan připraven na obranu vlasti. Proto se po něm požaduje, aby se podrobil všeobecné vojenské povinnosti, která je vojenskopolitickou a vojenskoodbornou přípravou k obraně vlasti. Tento požadavek není svůlný, je vynucený konkrétně historickou situací potřebami obrany socialistické vlasti a celé socialistické soustavy.

Je základní občanskou povinností, která v hierarchii společenských hodnot zaujímá čelné místo a dostává se jí od společnosti i nejvyššího mravního ocenění.

Formulované stanovisko ke kázni vyjadřuje objektivní nutnost, potřebu v armádě socialistické společnosti. Jednoznačně vyslovené imperativy vyjadřující cíl, smysl vojenské kázně v konkrétně historické situaci v souvislosti se sociálně politickou a třídní skutečností.

Kázeňský řád ozbrojených sil ČSSR definuje vojenskou kázeň jako „přísné a přesné dodržování pořádku a pravidel stanovených zákony a vojenskými řády a předpisy“. [KŘ, s. 7.]

Marxisticko-leninská filozofie strhává falešnou roušku abstraktní povinnosti vůči společnosti, vlasti i její obraně. Chápe kázeň i povinnost v jejich objektivních, sociálně politických a třídních vztazích, které slouží společenskému pokroku.

Výrazně třídně politický profil armády se promítá do všech sfér mezilidských vztahů v armádě, požadavků splnění vojenské povinnosti, kázně a v případě potřeby i oběti. Tyto požadavky nejsou projevem falešné konformity nebo obětování individua kolektivu, společnosti. Jsou nevyhnutelným a nezbytným prostředkem fungování armády jako politickomocenské instituce, nezbytným předpokladem realizace obranné funkce armády. V praxi jsou také nejvyšším projevem mravnosti.

Vojenská kázeň v socialistické armádě je **uvědomělou kázní**. Je založena na vysoké politické uvědomělosti a na osobní zodpovědnosti každého vojáka za obranu své vlasti. Spočívá ve výchově vojáků k vysokým morálním, politickým a bojovým vlastnostem, v přísném dodržování pořádku stanoveného řády a předpisy a také ve vysoké náročnosti nadřízených

vůči podřízeným, spojené s trvalou péčí o ně.

V uvědomělem charakteru vojenské kázně se promítají socialistické vztahy, založené na vzájemné pomoci a spolupráci. Velitelé i vojáci v socialistické armádě spojuje jednotu třídních zájmů, společná ideologie, společné cíle i úkoly. Vztah nadřízených a podřízených má v armádě socialistický obsah. Velitelská náročnost je spojována s všestrannou péčí o podřízené. Velitel s nedílnou velitelskou pravomocí je ústřední postavou veškeré činnosti u útvarů a jednotek. Při uplatňování nedílné velitelské pravomoci na stranickém základě si musí být vědomý, že svou řídicí činností naplňuje politickou linii strany ve všech oblastech života jednotky, že je garantem a realizátorem vojenské politiky strany u své jednotky či útvaru. To však neznamená, že jeho podřízení jsou jen pasivní pozorovatelé nebo vykonavatelé jeho rozhodnutí. Velitel ve své řídicí činnosti přihlíží ke společenskopolitickým souvislostem a výchovným aspektům svých rozhodnutí, která musí prokazovat jeho morálně politické, vojenskoodborné a charakterové kvality, které se projevují ve velitelské náročnosti, ale i v pozornosti k lidem, k jejich potřebám a názorům. Stranické a svazácké organizace jsou nejbližšími pomocníky velitelů při upevňování vojenské kázně, při mobilizování příslušníků jednotky k plnění vojenské povinnosti.

Uvědomělá kázeň je základním znakem vojenské kázně v armádě socialistického státu. Je to kázeň, která pramení z pevného třídně sociálního základu jeho nositele, je výrazem poznání i přesvědčení o nutnosti plnění vojenské povinnosti. V. I. Lenin po vítězství VŘSR zdůrazňoval, že je potřebné rozbít starou kázeň, založenou na hladu a strachu a vytvořit novou kázeň. „Kázeň na zcela nových základech, kázeň důvěry..., kázeň soudružskou..., kázeň všeobecné úcty, kázeň samostatnosti a iniciativy.“ (Lenin, V. I.: V. všeruský sjezd sovětů. In: Spisy, sv. 27, Praha 1955, s. 515.)

Dalším rysem vojenské kázně je **kolektivnost**. Zkušenosti z mírových podmínek života armády i z Velké vlastenecké války SSSR proti fašismu potvrzují, že kolektivnost, soudružství i vzájemná pomoc patří ke zdrojům síly a neporazitelnosti socialistických armád. Historické kořeny vojenského soudružství se rodily v obětavém boji dělnické třídy a pracujících mas proti kapitalistickému vykořisťování i při obraně vymožeností socialismu. Závislost jednoho bojovníka na druhém vzrůstá v etapě vědeckotechnické re-

voluce ve vojenství. Úspěchy v bojové činnosti závisí daleko více než dříve na přísné, koordinované, sladěné práci celých kolektivů.

Představa o vojákovi — pěšákovi s puškou již patří nenávratně minulosti. Voják je členem osádky bojového vozidla, tanku, obsluhy různých systémů dělostřelectva, raketového vojska, vojska protivzdušné obrany státu, příslušníkem obsluhy radiolokátorů apod. Na činnosti jednotlivce v jednom případě závisí úspěch či neúspěch bojového kolektivu. Pozdní předání zprávy, porušení vojenské bdělosti a ostráživosti, opomenutí nebo podceňování časové kázně, protichemické ochrany vojsk, povrchnost při údržbě bojové techniky mohou zmařit splnění bojového úkolu, způsobit zbytečné ztráty na lidech, materiálu a technice.

Uvědomělá kázeň se projevuje nejen v kolektivním rázu, ale i v aktivitě a iniciativě. Vojenská přísaha zavazuje každého příslušníka ČSLA, že bude důsledně a iniciativně plnit ustanovení vojenských řádů, předpisů a rozkazů velitelů. V podmínkách soudobého vojenství si můžeme těžce představit splnění úkolů bojové a politické přípravy, zvládnutí složitých bojové techniky i požadavků, které vyplývají ze složitosti vedení soudobé války bez zodpovědného, uvědomělého a iniciativního vztahu ke každodenním povinnostem. Nová technika i změny ve vojenství i nahodilosti v možné válce zvyšují morální zodpovědnost vojáků za splnění bojového úkolu.

Výchova k uvědomělé kázní

Základní metodou formování uvědomělé kázně je účinná, komplexně usku- tečňovaná komunistická výchova v celém procesu bojové a politické přípravy vojsk. Spolupodílí se na ní také organizátorská a ideologická práce velitelů, politických pracovníků, stranických a svezáckých organizací.

Smyslem společenskoideologické motivace je dosáhnout toho, aby se společensky důležité potřeby staly nezbytnými potřebami jednotlivce, aby se do jisté míry prolomila bariéra subjektivity, individuality, osobního zájmu a změnila se ve státně politický zájem a zodpovědnost, v uvědomělé plnění úkolů bojové a politické přípravy.

Společenskoideologická motivace ke splnění vojenské povinnosti a kázně není jen záležitostí branné přípravy. Její základ je v objasňování světónázorových, politických i mravních vztahů jednotlivce

Uvědomělá kázeň předpokládá dialektickou jednotu kázně a sebekázně. Sebekázeň je neoddělitelnou součástí uvědomělé kázně. Předpokládá vedle správného chápání vojenské povinnosti sebekontrolu, sebekritičnost při hodnocení vlastní kázně, své vojenskoodborné a politické připravenosti, iniciativnosti, příkladnosti, kolektivnosti, pozornosti k lidem a jejich potřebám apod.

Vojenská kázeň je všestrannou kázní. Kázeň prolíná všemi stránkami činnosti a života vojsk jak v mírové době, tak i ve válce. Dnes již jen ojediněle přezívají představy, že kázeň se projevuje jen ve vnějším projevu vojáků — v ústrojové a pořadové kázní. V současné etapě vývoje vojenství jen komplexně, všestranně pojatá kázeň činí fakticky útvary bojeschopnými.

Požadavek všestranné kázně není výmyslem, ale výrazem objektivních podmínek soudobého vojenství. Kázeň v jednotce, tvaru, kázeň ústrojová, pořadová, materiální, technická, maskovací, bezpečnostní, časová, letová, kázeň při plnění úkolů bojové a politické přípravy, rozkazů a nařízení, při plnění úkolů strážní a dozorcí služby, bojové pohotovosti, při přesunech, na dovolené aj. jsou jen neúplným výčtem oblastí kázně.

Podmínky současné bojové činnosti zvyšují všechny základní črty uvědomělé kázně, vtiskují jí nový obsah, který se stává širším a hlubším a klade zvýšené nároky na výchovu k uvědomělé kázní.

a společnosti, které představují výchozí postuláty motivace k vojenské službě. Z řešení rozporu objektivního, subjektivního, individuálního, parciálního a společenského, politického a mravního, vznikají pohnutky, které určují více či méně povahu jednání a chování člověka při plnění vojenské povinnosti.

Proces výchovy k uvědomělé vojenské kázní, k formování vědomí povinnosti není bezkonfliktní. Fetišizovali bychom objektivní společenské potřeby a zájmy a zastírali některé skutečnosti, problémy a konflikty, které při praktickém upevňování kázně především z nepochopení vznikají.

Proces upevňování uvědomělé kázně je vnitřně konfliktní proces, v němž se je v teorii i praxi v různých rovinách střetávají individuální, parciální a společenské potřeby a zájmy, hodnotové systémy civilní-vojenské, individuální-společenské,

mravní a politické apod. Obecně formulované cíle, zvolené prostředky modifikují jednotlivce stejně, jako jednotlivci modifikují očekávané výsledky. Tam, kde vědomí vojenské povinnosti neexistuje, nevylučuje se ani použití donucovacích prostředků vůči těm, kteří nedbají svých povinností.

Postih, sankce za neplnění úkolů je ve vojenské praxi v socialistických armádách krajní metodou. Velitelé se nesmí chovat nevšímavě k neplnění rádd, předpisů, rozkazů, v nichž jsou zakotveny i základní principy mravních vztahů. Porušení principů vojenské kázně a povinnosti předpokládá použití donucovacích prostředků. Právní, kázeňský postih je na první pohled operativnější, rychlejší, pro velícího snadnější. Nemusí být ale vždy nejlepší. Žádné přinucení samo o sobě nemění vojákovo vnitřní přesvědčení, strach z trestu nenahradí uvědomělé plnění povinnosti. Lidé, kteří nemají ideové a mravní přesvědčení, mohou být jevově poslušnými a nejukázněnějšími vojáky, ale vnitřně slabými, líceměrnými a neschopnými samostatně plnit úkoly, schopnými kdykoli porušit jakoukoli právní a mravní normu.

V souvislosti s výchovou ke kázní vystupují některé problémy, které nejsou vzhledem k řešenému problému zanedbatelné.

Socialistická armáda, která se připravuje na možnou válku, se neobejde bez vypěstování některých mechanických návyků, podvědomé činnosti vojáků, určité automatickosti při obsluze bojové techniky nebo při reakci na bojovou situaci. Prostředkem, nástrojem k vypěstování těchto návyků je dlouhodobý, často opakováný nácvik.

Praktická činnost v soudobých bojových podmínkách vyžaduje určitou automatiku v reflexi nebo v činnosti, která musí být v podmínkách míru procvičena. Není libovolná. Je determinována charakterem bojové činnosti, kvalitou subjektu, který musí splnit úkol v jakékoli stresové situaci. Automatickost vedle jiných předností, je protizbraní proti výkyvům psychiky.

V buržoazních armádách vedle shora uvedené funkce plní kázeň a s ní spojený drill ještě kvalitativně jinou funkci. Nahrazovala a také nahrazuje v současné době pozitivní motivaci k vojenské službě. Protidůvový charakter buržoazní armády zneumožňuje vytváření trvalých společensko-ideologických motivů ke společensky nutné činnosti. Vládnoucí třídy se snaží získat masy vojáků cestou falešné ideologické motivace, která působí jako dočasný faktor. Armády využívají vojenské kázně, drillu, bezdůvěrné poslušnosti v duchu „Maul halten und weiter dienen“, zpravidla v kultivovanější roušce i psychologického zpracování vojáků k naplnění vojenské povinnosti. Tak chtějí paralyzovat rozumově psychický faktor, který by mohl jinak negativně působit na vojenskou činnost. Ideologická motivace armád, které plní protidůvové cíle, směřuje k tomu, aby se vojáci nezamýšleli nad příčinami a důsledky své činnosti.

Při výchově k uvědomělé kázní se opíráme o bohaté zkušenosti Sovětské armády. L. I. Brežněv ve své knize „Malá země“ zevšeobecnil poznatky a zkušenosti z výchovné práce za války. O výchovném působení politických pracovníků ke kázní mimo jiné napsal: „V podobných mimořádných případech, ať je to v boji nebo v době klidu, má politický vedoucí právo a povinnost velet. Ale v každodenní práci pro něho nesmí rozkaz existovat — má jen vysvětlovat a přesvědčovat. I to je však třeba dělat rozumně a taktně. I když se člověk mylí, nikdo nemá právo urážet ho okřiknutím... Ani hospodářský, ani stranický funkcionář nesmí zapomínat, že jeho podřízení jsou podřízenými jen v práci, že neslouží fediteli nebo vedoucímu, ale věci strany a státu. A v tomhle ohledu jsou si všichni rovni. Ti, kdo si dovolují porušovat tuto neochvějnou zásadu našeho zřízení, se sami beznadějně kompromitují a ztrácejí autoritu. Ano, kdo se dopustil přestupku, musí nést odpovědnost: stranickou, administrativní nebo i soudní — jakoukoli. V žádném případě nesmí však být urážena hrdost lidí a snižována jejich důstojnost.“ (Brežněv, L. I.: Malá země. Praha 1978, s. 52—53.)